

UDK 398.8"1914/1919"
Pregledni članak

Ana Tereza Barišić
Sveučilište u Zagrebu
Filozofski fakultet

KNJIŽEVNI PRIKAZ PRVOGA SVJETSKOGA RATA U KONTEKSTU BEĆARACA

Sažetak

Bećarac je ispjevana zabilješka čije osobne tragedije ili vjerodostojni artefakt povijesnih zbivanja na kakvom teritoriju. Kako je u Slavoniji zapisano mnogo takvih stihova, autorica je smatrala važnim izanalizirati diskurs ratne tematike. Cilj rada je na temelju komparativne i interpretativne metode iščitavanja stihova i povijesnih činjenica prikazati kako je na taj događaj, I. svjetski rat, gledalo lokalno stanovništvo, koje je posljedice ono ostavilo na njihov stil života i način mišljenja i promišljanja o ratnim strahotama, kako se ta tema suživjela u svakodnevnom suživotu sukoba i tolerancije te koliko se vjerodostojno iz tih stihova može prikazati Prvi svjetski rat. Je li moguće na temelju tih tekstova, nastalih isključivo pomoću izrazite subjektivnosti, doći do određenih objektivnih informacija? Korpus tekstova čine stihovi iz prve polovice dvadesetog stoljeća.

Ključne riječi: Prvi svjetski rat, bećarac, Slavonija

Uvod

Bećarac je minimalni tradicionalni vokalno-instrumentalni napjev ili ispjevana zabilješka. Njegovu strukturu čine dva rimovana deseterca. Taj je pjevni oblik karakterističan za istočni dio Republike Hrvatske, točnije Slavoniju, Baranju i Srijem. Bećarac beziznimno prati sve situacije¹ u kojima se nalazi šokački svijet. On animira recipijenta i informira ga, tj. implicitno mu daje do znanja određeni stav, svjetonazor ili stanje stvari, a od njega izaziva povratnu informaciju, reakciju, stav prema čemu ili komu. Budući da ispjevani sadržaj u bećarcu sadržava elemente dokumentiranosti i informativnosti, jer se njegov tekst gradi oko događaja, manje ili više aktualnog, kažemo da je on vjerodostojni artefakt povijesnih zbivanja.

¹ U prošnjama, svatovima, seoskim prigodnim zabavama, kirvajima, drumskim ophodnjama, pudarenju, divanima, pri raznim poslovima: čijalu, oranju, žetvi, berbi i kopanju zemlje, na ispaši, u vrijeme Uskrsa, Božića, itd.

*Care Karlo i carice Zita,² Janje moje ranjeno kraj Drine, Sinoć meni dojde karta mala,
šta ratuješ, kad nemate žita. ranito je iz gevermašine. da su moga ranili bećara.*

Bećarac otkriva podatke o emocionalnom stanju govornika, podatke o vremenu, mjestu, a sadržava i informacije o povijesti, politici, ekonomiji, tekućim društvenim problemima. On je eksplicitno definiran time što ga recitira, pjeva *netko* tko je proživio odgovarajuće životno i društveno iskustvo i zbog toga je predmet promatranja ovoga rada.

Pristup djelu i metode rada

U ovom su radu u središtu promatranja tekstovi povijesne tematike s početka 20. st. autora Luke Lukića i Slavka Jankovića. U njima će se interpretativnom i komparativnom metodom kroz određena problemska pitanja analizirati isključivo diskurs ratne tematike koji obuhvaća povijesna zbivanja Prvoga svjetskoga rata; posredne i neposredne učesnike rata, mjesta ratovanja, zarobljavanja, metode ratovanja, ratno naoružanje, političku i gospodarsku situaciju. No, osim tih podataka iz tekstova otkrivamo i emocionalna i psihička stanja žena, a kroz njihovu figuru promatramo i razlike u radničkoj strukturi.³

Žene nerijetko pokazuju svu strepnju i neizvjesnost te svjetske pošasti, te kolektivne katastrofe koja je zaokupila gotovo sve kontinente, a započela je izvršenim atentatom nad austrougarskim prijestolonasljednikom nadvojvodom Franjom Ferdinandom i njegovom suprugom Sofijom Chotek, vojvotkinjom od Hohenberga 28. lipnja 1914.

Kako je na Prvi svjetski rat gledalo lokalno (civilno) stanovništvo?

Gledište lokalnog (civilnog) stanovništva na Prvi svjetski rat trebali bismo podijeliti na dvije etape. Prva bi obuhvaćala svekoliko entuzijastičko prihvaćanje rata motiviranim i žestokim borbama kao oblikom izražavanja nezadovoljstva prema graničnim neprijateljima⁴ ili vladajućim elitama:

Sve vlade, svi predsjednici vlada, suvereni, bez iznimke su odmah po izbijanju rata uputili svojim narodima poziv na sveto jedinstvo, herojstvo, ljubav prema domovini, a poticali mržnju prema neprijatelju. [...] Politika svih ratom zahvaćenih država usredotočila se na stvaranje opće atmosfere političkoga, socijalnoga i vjerskoga zajedništva, solidarnosti i nužnosti podnošenja i najvećih žrtava... (Kardum 2009: 88-89).

*Da je dati s dikom vojevati, Pitaje me, koje j' dika vojske? Koji nose crvene parole,
ja bi mala s mojim vojevala.⁵ Domobranac dvadesetiosme to su same bekrije i lole.⁶*

² Autorica je smatrala bitnim neke dvostihove popratiti vlastitim objašnjenjima, no to svakako ne mora biti i nužna interpretacija čitatelja, odnosno interpretatora.

³ O promjenama u radničkoj strukturi, o emancipaciji, o pravima žena više u Hutinec, G., *Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa* (1914.-1936.), 16. knjiga, 126.

⁴ Tajnim Londonskim ugovorom u travnu 1915. sile Antante obećale su Italiji, ako napusti savez s Centralnim silama i prijeđe na njihovu stranu, velike dijelove istočnojadranske obale, sve do rta Ploča južno od Šibenika te brojne otoke i hrvatske teritorije dublje u zaleđu. Više u Goldstein, I., *Hrvatska povijest*, 21. knjiga, 317.

⁵ Ženama je zabranjeno ratovanje, ali bi se one, u tom početnom zanosu, rado priključile.

Prema mobilizacijskim planovima Monarhije, Brođani su se (u sastavu zajedničke vojske) nalazili na području popunidbenog kotara 78. pješačke pukovnije sa sjedištem u Osijeku, a pripadnici domobranstva u 28. domobranskoj pješačkoj pukovniji, čije je sjedište također bilo u Osijeku. (katalog *Dadoh zlato za željezo* 2011: 25-30).

*Šinje ječe, ajziban se kreće, Šinje zveče, ajziban se čuje, Eroplane, ne leti po zraku, ode moje u soldate cveće. moje lane u vojsku putuje. ostat će mi dika u oblaku.*⁷

*Curo moja, ti ne roni suza,
lipo stoji domobranska bluza.*⁸

Druga bi etapa obuhvaćala sveopću otupljenost, zamorenost, tjeskobu ratom. Svaka nada u brzo rješavanje ratnih previranja nestala je pokretanjem i izgradnjom ratne industrije te stalnim i novim mobilizacijama jer dotadašnje vojske pripremljene na munjeviti rat nisu više bile dostatne. Tim nastojanjima samo se produbila opća i dugotrajna patnja, ekonomski kolaps i socijalna katastrofa jer novim regrutacijama ponestalo je radne snage na selu, a i ostale su neobrađene prostrane poljoprivredne površine.

Nitko nije očekivao dugi rat i zato je mobilizacija u potpunosti zaustavila ekonomski život [...] Industrijska i poljoprivredna radna snaga slijevala se željezničkim transportom prema bojišnicama, stala je i proizvodnja i trgovina [...] Vojne potrebe bivale su svakog dana sve veće i trebalo ih je uskladiti s potrebama civilnog stanovništva (Kardum 2009: 109).

*Care Karlo i carice Zita, Kapetane, pusti moje janje,
šta ratuješ, kad nemate žita. za jednoga ni više ni manje.*

Koje je posljedice Prvi svjetski rat ostavio na stil života lokalnog (civilnog) stanovništva?

Posljedice tog sveopćeg dugogodišnjeg uništavanja su neprebrojive; visoka brojka poginulih boraca⁹, invalida, psihičkih bolesnika, oboljelih od tifusa, kolere i epidemije gripe¹⁰, gotovo svaka druga žena nosila je crninu. Zavladao je velika nestašica sirovina, žitarica¹¹, hrane i ostalih osnovnih potrebnosti nužnih za šturo preživljavanje.

Rat je ostavio zatvorene tvornice, neobrađena polja, uništene mostove i željeznice. Nedostajalo je umjetnoga gnojiva, sjemena, sirovina. [...] Iz svih dijelova Europe od dužnosnika i privatnih agencija za humanitarnu pomoć stizali su uznemirujući izvještaji o milijunima nezaposlenih, očajnim domaćicama koje su hranile obitelji krumpirom i juhom od kupusa, o izgladnjeloj djeci. [...] Diljem nekadašnje Austro-

⁶ U austrougarskoj su vojsci regimente imale raznobojne *parole*, tj. na ogrlici četverouglasti komadić sukna. Stih govori o razuzdanosti i gizdavosti vojnika.

⁷ U stihovima prikazan početni zanos (glava u oblacima) i radost zbog odlaska u vojsku i u borbu za obranu svoje domovine.

⁸ Vojnik pripada 28. pješačkoj domobranskoj pukovniji s hrvatskom komandom čije je sjedište bilo u Osijeku.

⁹ MacMillan (2008) navodi brojku od oko 1,290.000 austro-ugarskih vojnika. Krile (2014) ističe da je „Po grubim procjenama, od 1914. do 1918. na raznim bojištima smrtno stradalo čak 137 tisuća hrvatskih soldata, a još je oko 109 tisuća hrvatskih civila umrlo od ratnih djelovanja, raznih epidemija i gladi.“

¹⁰ O tim događajima i susretima s brojnim oboljelima govori i spisateljica Ivana Brlić Mažuranić u svojim pismima u kojima opisuje i „užasan izgled“ jednog transporta vojnika oboljelih od tifusa koji su došli u Brod na liječenje. Više u Preslika arhiva obitelji Brlić, kut. 74, svežnjak 7, snimak DD00103101.

¹¹ Janković (1967) ističe „Austrougarske vlasti donesoše propise o rekviriranju žitarica, osobito pšenice. Po tim propisima moralo se odmah pri vršidbi popisati sve žitarice. Prema potrebi za sijanje i prema broju kućne čeljadi ostavljen je seljaku minimum. Ostalo se moralo predati vlastima po niskim otkupnim cijenama.“

Ugarske bolnice su ostale bez zavoja i lijekova. [...] Ljudi su jeli ugljenu prašinu, strugotine, pijesak (MacMillan 2008: 93).

*Dugi dani, a komisi¹² mali,
al' je teško, kog država 'rani.¹³*

Došlo je do općeg pogoršanja uvjeta života i rada, a težak život na selu postao je još teži¹⁴. Žena je do tada preuzimala ulogu supruge i majke što više nije bilo održivo. Velika brojka mobiliziranih muškaraca, omogućila joj je da postane, uz preostalo staro žiteljstvo i najmlađe, središnja osoba u kući. Dokinuta je njezina prihvaćena podređenost, nastaje prekvalifikacija uloga te njoj samoj porasta i odgovornost¹⁵. Stoga u vrijeme najgorih bitaka nije bilo ništa neobično vidjeti ju za poslovima koje su do tada obavljali samo muškarci. Kako se u gradskim i seoskim kuloarima čulo o podmitljivosti vladajućih suverena, to su neke žene iskoristile.

<i>U mene su sa zlatom papuče, sedmorice</i>	<i>Imala sam nešto malo zlata,</i>	<i>Ja ću pisat stolu,</i>
<i>moja dika na molbu kod kuće.¹⁶</i>	<i>pa sam dala caru za soldata.</i>	<i>da mi diku ljubiti dozvolu.¹⁷</i>

S obzirom na udio agrarne komponente u onovremenoj poljoprivredi, loši vremenski uvjeti dodatno su otežavali ionako teško stanje u poljoprivredi izazvano nestašicom radne snage. Urodi su bili slabi, jedva dostatni za preživljavanje (Cafuta 2014: 6). (...) Godina 1914. bila je i usljed toga Svjetskog rata strašna, a i po sebi je bila dosta žalosna. (...) Riečju, bieda i nevolja na sve strane. (...) Proljeće (1915.) bilo je kišovito, vrlo se teško moglo usijati proljetne usieve, a to tim težje, što su ljudi na ratištu, što je zdrava i kriepka to je na ratištu i u vojsci, a starci, djeca i žene su kod kuće te neima radnih sila da obave težačke poslove (Biber 2003: 277).

*U ratu su momci i vojnici,
svi dilberi, mladi zipcigeri.¹⁸*

Disciplina pomalo popušta, pronalaze se i najmanje rupice za izlaz. Nema kruha. Treba ga proizvoditi više. Bogatije ljude (po nekom propisu) puštaju iz vojske da se poveća prinos žitarica (naravno malo starije). To su tzv. *reklamanti*. To je prilika da bilježnici mogu prilično zaraditi. Decenijama stvarane armije se rasklimavaju, liječnici pomažu izvlačenja, pomalo se uobičajaju podmićivanja, cvate šverc, zarađuju se milijuni, jer država nema vremena pitati za cijenu, nego jednostavno štampa novčanice (Janković 1970: 136).

*Sad se stare pobijaju banke,
moga diku ljube Talijanke.¹⁹*

¹² Vojnički kruh.

¹³ Teško stanje poljoprivrede i gospodarskih prilika, općenito krize u državi.

¹⁴ Više u Lukić, L. *Crtice ili zapiske iz rata 1915.-1918.*, E7T/19, 33, MBP.

¹⁵ Više u više u Hutinec, G., *Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa (1914.-1936.)*, 16. knjiga, 126.

¹⁶ Žena je nadređene mitila zlatom ne bi li vlasti njezinog dragog pustile kući. Ti *otpuštenici* nazivani su reklamantima.

¹⁷ Za vrijeme Austro-Ugarske Vrhovni sud Hrvatske zvao se Stol sedmorice.

¹⁸ U selu tada gotovo i nije bilo mlađeg muškarca, zipcigeri su vojnici 70. regimente zajedničke vojske u Austro-Ugarskoj.

¹⁹ Inflacija nastala promjenom papirnatih novčanica. U to je vrijeme austrijska vojska duboko prodrila u Italiju.

Usljed rata počela je cijena živežu, hrani, žitu, kukuruzu, obući i odjeći rapidno rasti. (...) U narodu se najde novca, rogatu marvu skupo prodaje i drugu marvu kao svinje, konje vrlo skupo prodaje. A i sa hranom seljaci trguju i nepazi se na maksimalnu cijenu koje je bila 42 krune Meter žita. Prodavalo se ispod ruke Meter žita po 200 krunah u gotovom... Seljaku su opredjelili maksimalnu cijenu (...) Trgovcima i obrtnicima nisu odredili maksimalne cijene, nego oni po volji gule narod (Biber 2003: 282).

Koje je posljedice Prvi svjetski rat ostavio na način promišljanja o ratnim sukobima?

Ratne strahote i stradanja ostavile su duboki trag na svim sudionicima rata, civilnom stanovništvu pa i na samom novom prestolonasljedniku Karlu koji je svim snagama, i uz potporu svoje supruge Zite, nastojao rat okončati čim prije jer oboje nisu bili spremni sudbinu Monarhije vezati, ili čak žrtvovati, za interese Njemačke.

Sumirajući dojmove iz razgovora sa svojim visokim njemačkim gostima²⁰ i car Karlo i njegov ministar vanjskih poslova složili su se da nipošto ne dijele entuzijazam i vjeru svojih saveznika u djelotvornost nove njemačke vojne strategije. [...] Car Karlo je sve svoje snage i nade usmjerio na to da svakako spriječi sukob Njemačke i SAD-a, te da na takav indirektan način spasi i svoju zemlju (Kardum 2009: 206).

*Care Karlo, nemoj dizat buna,
nije za te ni mađarska kruna.*²¹

Car Karlo je tražeći načine kako da stupi u kontakt s mjerodavnim ljudima Antante, a da pri tome ne izazove sumnju Njemačke ni Ugarske, odlučio iskoristiti svoje obiteljske veze te je na taj način, preko brata carice Zite, princa Sixta Burbonskog, došao u kontakt s čelnicima Antante. Iz Karlova pisma Sixtu te note Njegovoj svetosti vidljiva je njegova izrazita empatija prema podanicima i nastojanje da se ratne strahote okončaju separatnim mirom. To je vidljivo prema navodima Kardum (2009: 213) „U nadi da ćemo na taj način obostrano moći zaustaviti patnje tolikih milijuna vojnika i njihovih obitelji koji danas žive u muci i strahu, molim te za Tvoju bratsku naklonost.“

*Care Karlo pitaj svoje Zite, Bog poživi tu caricu Zitu,
smiju li se ženiti komite.*²² *ona neda ustrelit' komitu.*²³

Početna *opijenost* vojnika, kod nekih uzbuđenje, kod većine podanička dužnost za ratovanjem ubrzo je splasnula sudjelovanjem u rovovskom, tzv. pozicijskom ratovanju. A kada više nije funkcionirala ni opskrba vojske, u vojnim redovima, već ionako oslabljenima brojnim bolestima i ratnim ozljedama, nastupilo je iznimno teško stanje. Oslabljenog borbenog morala, gladni, žedni, prožeti strahom i razočaranjem zbog besciljnog vlastitog žrtvovanja vojnici su često pribjegavali samoranjavanju, odbijanju poslušnosti, tj. pobunama, predaji, zatvoru, dezertiranju²⁴, primirju s neprijateljima²⁵:

²⁰ Njemački državni tajnik za vanjske poslove Arthur Zimmermann i načelnik njemačkog admiraliteta Hötendorf informirali su cara Karla i grofa Czernina o novoj vojnoj strategiji, tj. o njemačkom podmorničkom ratu i potrebi korištenja Trsta, Pule i Kotora za podmorničke baze kako se Antanta ne bi mogla koristiti Mediteranom kao zaobilaznicom za svoje atlantske transporte.

²¹ Iz stihova saznajemo da je jedan od suverena bio austrijski car Karlo.

²² U stihovima je vidljivo ruganje caru Karlu i njegovoj popustljivoj prirodi i podređenosti ženinom utjecaju.

²³ Iz stihova je vidljiva zahvalnost hrvatskog naroda carevoj supruzi Ziti te njezinom odnosu prema prebjecima.

²⁴ O pojavi komita ili Zelenog kadra u Slavoniji i različitom poimanju o njihovoj pojavi više u Georg von Trapp, *To the Last Salute XIII*, Zagreb, 1917., Slavko Janković, *Šokačke pismice*, 2. dio, Vinkovci, 1970, *Kronika*

Ratne tegobe, smrt na bojištu i slično, sve se to može promatrati u kontekstu poželjne žrtve za neku od već spomenutih nadosobnih vrijednosti - vladara, domovinu, čast, narod, obitelj, suborce [...] Svakidašnjica mnogih oružanih sukoba, *actualities of war*, ne sastoji se od juriša i protujuriša, nego ponajprije od trpljenja - dugotrajnog umora, neispavanosti, gladi, zapovjednika i inih, 'ne-junačkih' nedaća. Štoviše, te nedaće čak mogu biti i podjednako smrtonosne [...] – primjerice izloženost dalekometnom granatiranju ili zaraznim bolestima (Hameršak 2013: 391).

*Zbogom, zbogom, moja diko mila, U Rusiji baš na kolodvoru, Jao moje nadaleko
roblje,
sutra će me oterat Rusija.²⁶ tamo su mi zarobili lolu. s tobom mlada leći ću u
groblje.*

Kako se tema o Prvom svjetskom ratu suživjela u svakodnevnom suživotu sukoba i tolerancije?

Otići u rat bila je dužnost svakog muškarca. Žene su to, kao i vojnici, različito prihvaćale. O svojoj boli i mucu gordo su pjevale, a o tome svjedoče brojni stihovi bečaraca. U tim stihovima prepoznatljiva su njihova osjećanja:

*Oj soldatu, kako je u ratu? Da j' mi doći u vojničku četu, Dika mi je kod
kraljeve garde,
Bome gorko bez tebe, divojko! pružit ruku mojemu janjetu. Cara služi, a
meni se tuži.²⁷*

suosjećanja:

*Neću nosit ni srme ni zlata, Oj kako ću ja vesela biti, Piše dika, da je u špitalju.
dok mi dika ne dojde iz rata. a moj dragi kod cara giniti! Jadan kuka, ranita mu
ruka.*

iščekivanja:

*Da Bog dade, da se rat umiri, Piši diko na biloj artiji, Meni dika iz Rusije
piše:
da se cveće do mene došeće. kako ti je u marškumpaniji. Janje moje, mene
zarobiše.*

strepnje:

*Mili Bože, i ovoga rata, Ruski care, Boga ne vidio, Piši, diko, meni sa jabane,
oće l' dika dojt iz soldata. što si moje zlato zarobio! nek mi mladoj na srcu odlane.*

strahovi:

Franjevačkog samostana u Brodu na Savi IV (1879-1932), urednika P. Egidija Stjepana Bibera, Slavonski Brod, 2003.

²⁵ O fenomenu spontanih primirja o Božiću i Uskrsu više u Hameršak, F., *Tamna strana Marsa*, 238.

²⁶ Jedan od rijetkih stihova koji pjeva vojnik koji pred ruskom ofenzivom želi biti zarobljen.

²⁷ Vojnik se žali najvjerojatnije na nehumane uvjete u vojci.

*Oj komito, ja bi te klela, Stra' me rata, ostat ću bez zlata Saletila vrana sa jabana,
da ja nemam komitu dilbera. Ako pade, ja mlada ostade. dobila sam pismo od
dragana.²⁸*

nemiri:

*Caruj care, al' nemoj zbog rata, Drage druge, sad nije sramota, Mili Bože, al' se bitka
bije,
jer zbog rata osta neudata. ovog rata biti (ostat) neudata. nema 'noga, tko zaplako
nije.*

U vojnicima se nastojalo raznim propagandama i tiskovinama rasplamsati nacionalni zanos za obranu zemlje i mržnju prema neprijatelju. No kako je rat odmicao, zanos je jenjavao, demonizacija je protivnika u potpunosti ili djelomično ugasla. Kako navodi Filip Hameršak (2013: 572) „...tu nije posrijedi nekakav apstraktni humanizam, već jedna od inačica *zlatnoga pravila* 'ne čini drugima ono što ne želiš da tebi učine', zasnovanoga na nekoj vrsti poklapanja interesa, odnosno razmjene usluga - valja pomagati drugima jer će oni jednoga dana pomoći tebi.“

U vremenu okupacije određenog teritorija zabilježeni su i vrlo dobri odnosi između okupirajuće vojske i okupiranog pučanstva:

*Talijanko, čuvaj moje zlato...
Kavu kuvaj, moje zlato čuvaj.*

Žene su se srpske brinule, da bude našim vojnicima toplo, jer u ovome svome činu mislile su sigurno na muževe, koji su hrabro i mukotrpno branili svoju domovinu. Mnogoput je znala koja snaša, da skuha jelo za umorne momke... (Knežević 2014: 128). Žene preko Soče su bile krasne, vitke, elastične i graciozne. Da su vrele krvi i milostive prema svakome, bila je tek luda bajka. Bile su gladne i one i njihova djeca, pa ipak su čuvale svoju čast (Blašković 2014: 50).

Koliko se vjerodostojno iz stihova može prikazati Prvi svjetski rat?

Bećarac pripada usmenoj književnosti. Prepoznatljiv je po svom minimalističkom obliku koje se kao stvaralačko načelo očituje i na planu izraza i na planu sadržaja, a liričnost je uočljiva u njegovoj usmjerenosti na emociju i unutarne doživljavanje subjekta koji stihovima iskazuje različite osjećaje, ali i daje realistične obavijesti o iskustvu, životu, ljudskim odnosima, povijesnim zbivanjima. To potvrđuje i Užarević citatom (2010: 114) „U njemu se mogu iščitavati elementi povijesnih događaja i životnih okolnosti – počevši od graničarskoga razdoblja i okupacije Bosne preko tragičnih ratišta u Prvome svjetskome ratu (Srbija, Galicija, Rusija) do raspada Austrougarske Monarhije i dalje.“

*Crn se oblak priko neba vije, Crn se oblak priko neba vuče, Diko moja, kad
dojdeš do Drine,
moj se dragi s Talijanom bije. sad se dika Albanijom tuče. 'itaj zgone, pa
mi piši, rode.*

*Galicijo, sva krvi zalita, Italijo, pokrilo te cveće, Po Srbiji povenilo
cveće,*

²⁸ Djevojka je dobila nesretne vijesti s ratišta jer je vrana simbol loših vijesti, smrti.

*tamo mi je dika baš ranita. kud se moje janje često šeće. mene dika više vidit
neće.*

*Oj Rusijo, alaj si daleko, Trojica mi iz Srbije pišu, Kud se moje obasulo grožđe,
mila diko, ko bi te doviko. da je dika zarobit u Nišu. po Karpati, žalosna mu mati.*

Dakle, u navedenim stihovima možemo uočiti brojne informacije vezane uz povijesna zbivanja Prvoga svjetskoga rata. Primjerice, osim o lokaciji ratovanja²⁹ (Rusija, Albanija, Italija, Galicija), saznajemo o izgledu ratišta, o strahotama ranjavanja, umiranja, oblicima ratovanja, tj. ratnoj tehnici (rovovsko ratovanje, zarobljavanje neprijatelja), ratnoj mašineriji i artiljeriji (bombe, mitraljezi, puške, bajunete, granate, teško topništvo), liječenju u vojnim bolnicama, vremenskim (ne)prilikama (visoki vodostaj), o načinu komuniciranja među članovima obitelji ili zaručnicima iako je poznato kako je korespondencija bila cenzurirana, a i samo pisanje i slanje pisama bilo je u tijeku unakrsnih bitaka gotovo onemogućeno i o tome nema previše podataka. I sam Hameršak (2013: 610) piše: „Korespondencija s obitelji, prijateljima, zaručnicama i sl. razmjerno se rijetko spominje [...] i to ponajprije u vezi s peripetijama oko njezine dostave. [...] budući da je dopisivanje bilo podvrgnuto cenzuri i njegovu tematiku valjalo je prilagođavati.“

*Bila bluza i zelena gomba³⁰ Diku mi je pogodilo tane, Italijo, krvlju zalivena,
moga diku ranila je bomba. u zlo misto u obrve vrane. tamo mi je dika
ubijena.*

*Kolega mi dvi karte poslao, Mila mamu, ranjeno mi dere, U Rusiji i blato i suša,
da je dika u Rusiji pao. ranjeno je iz mašingevere. tamo mi je i
srce i duša.*

*Na ratištu padaje granate... Oj Rusijo, u tebi topovi, U Rusiji voda do koljena,
Pazi, diko, da ne padnu na te. ginu momci kano golubovi. tamo mi je
želja zarobljena.*

*Rascvala se gorušica žuta, Sava nosi drvlje i kamenje, Srce moje Galiciji teži,
u dekungu kraj mlada regruta. a Morava dragana krvava. di moj dragi u
dekungu leži.*

*Na Rusiji jedno brdo malo, Teče voda krvava i plava, Dobila sam kartu s
Italije, tu je loli odsičena glava. dojt' će dika, kad urlab
tamo j' moje janje zakopano. dobije.*

Da je rat proždrljivo čudovište, zlosretna neman, neopravdan čin ranjavanja, ubijanja i uništavanja, opasan oblik iskazivanja nezadovoljstva i nemoralan akt postizanja kakvih ciljeva dokaz su ovi brojni stihovi.

Zaključak

²⁹ U sastavu slavonskih postrojbi, vojnici iz Broda i okolice borili su se na Južnom ratištu u Srbiji (bitke na Ceru i Kolubari), na Ruskom ratištu, s promjenjivim uspjehom, a i s velikim ljudskim gubitcima u Galiciji, Bukovini, Besarabiji te na Jugozapadnom ratištu u Italiji (bitke kod Piave i na Soči) u Cafuta, I., *Iza bojišnice – živjeti u Brodu na Savi 1914. – 1918.*, 16.

³⁰ Okrugli ukrasni privjesak.

Budući da je analizirani oblik minimalistička pjesnička tvorevina i pripada književno-umjetničkom žanru, a time je karakterizirana i liričnošću i subjektivnošću, teško se oteti dojmu da je sadržaj u bećarcu povijesno autentičan i krajnje objektivan.

Naravno ni jedan književni tekst ne smije se uzeti kao da omogućuje izravan uvid, uvijek valja biti svjestan njegove selektivne, hotimične ili nehomične perspektivnosti te stoga zadržati metodu skepsu, i ako je moguće usporediti ga s onime što kažu neki drugi tekstovi (kako književni, tako historiografski, pravni i sl.), uključujući tzv. pomoćne povijesne znanosti (Žmegač 1982:81).

No, upravo podrobna komparativna analiza nekih drugih tekstova, poput povijesnih monografija, kronika i kataloga, autobiografskih izvora samih sudionika rata navedenih u bibliografiji pokazuje da je taj pjesnički oblik dobar izvor, zrcalo ili prozor u svijet ratnih zbivanja Prvoga svjetskoga rata. Iz njega se zaista mogu iščitati ratne strahote, lokacije ratovanja, odnos među suborcima, gospodarska ili politička situacija u zemljama, politički suvereni, a ujedno se istovremeno možemo usmjeriti na emociju i na unutarnja proživljavanja kako izravnih sudionika rata, doduše slabije, tako i onih koji su ih čekali u svojim kućama. Ove stihove nisu ispjevale žene koje su o ratu slušale, već one iste koje su te strahote i doživjele. Stoga, za razumijevanje, objašnjenje i tumačenje sadržaja bećarca s ratnom tematikom to je vrlo važan podatak.

Izvori

1. Janković, S. (1967): *Šokačke pismice, 1. dio*, Vinkovci, Matica hrvatska
2. Janković, S. (1970): *Šokačke pismice, 2. dio*, Vinkovci, Matica hrvatska
3. Lukić, L. *Crtice ili zapiske iz rata 1915.-1918.*, E/T/19, 33, Muzej Brodskog Posavlja
4. Rukopisna zbirka Luke Lukića u Muzeju Brodskog Posavlja
5. Preslika arhiva obitelji Brlić, kut. 74, svežnjic 7, snimak DD00103101.

Literatura

1. Biber, P. E. S. ur. (2003): *Kronika Franjevačkog samostana u Brodu na Savi IV (1879-1932)*, Slavonski Brod, Matica hrvatska Ogranak Slavonski Brod
2. Blašković, P. (2014): *Sa Bošnjacima u svjetskom ratu*, Strmec Samoborski, Fortuna
3. Cafuta I. (2014): *Iza bojišnice - živjeti u Brodu na Savi 1914.-1918.*, Slavonski Brod, Muzej Brodskog Posavlja
4. Goldstein, I. (2008): *Hrvatska povijest*, knj.21, Zagreb, Biblioteka Jutarnjeg lista
5. Hameršak, F. (2013): *Tamna strana Marsa*, Zagreb, Naklada Ljevak
6. Hutinec, G. ur. (2008): *Prvi svjetski rat i poslijeratna Europa (1914.-1936.)*, knj.16, (prijevod Ana Badurina), Zagreb, Biblioteka Jutarnjeg lista
7. Kardum, L. (2009): *Suton stare Europe*, Zagreb, Golden marketing – Tehnička knjiga
8. Knežević, B. (2014): *Gledanje u vidjeno: ratovanje u Srbiji 1914. godine*, Strmec Samoborski, Fortuna
9. Krile, D. (2014): *Prešućena povijest, Zašto je zaborav pokrio sve hrvatske žrtve Prvoga svjetskog rata*. Raspoloživo na: <http://www.slobodnadalmacija.hr/Hrvatska/tabid/66/articleType/ArticleView/articleId/242698/Default.aspx>. (Pristup: 9. ožujka 2015.)
10. MacMillan, M. (2008): *Mirotovorci*, Zagreb, Naklada Ljevak

11. Užarević, J. (2009): Poetika bećarca, *Šokačka rič* 7, (ur. Anica Bilić), Vinkovci, Zajednica kulturno-umjetničkih djelatnosti Vukovarsko-srijemske županije u Vinkovcima, 111-139.
12. Smetko, A. ur. (2011): *Dadoh zlato za željezo - Hrvatska u Prvom svjetskom ratu 1914.-1918.* Zagreb, Hrvatski povijesni muzej
13. Von Trapp, G. (1917): *To the Last Salute XIII*, Zagreb
14. Žmegač, V. (1982): *Književnost i zbilja*, Zagreb, Školska knjiga